ÁRSINS VITANARFRÓÐU

KAPPING 2019/20

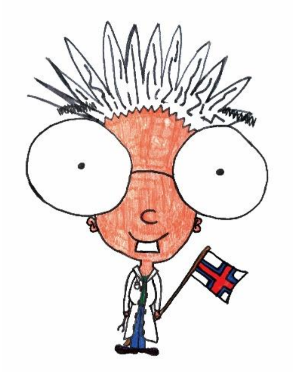

SPURDÓMUR:

NÆR KOMU PENGAR TIL?

4. flokkur í Skúlanum við Streymin

Granskarar: Anja, Vár, Jóna Líf, Eivør, Hallgerð, Sonja, Bjørk, Búi, Mangnsu Pauli, Rókur, Silas, Rúni, Hóri og Levi.

INNGANGUR

Stutt um arbeiðið og frágreiðingina.

Vit byrjaðu við at seta eina rúgvu av undranarspurningum. Síðan vóru teir bólkaðir í nógvar ymiskar bólkar. Vit endaðu við at velja at kanna alt møguligt um pengar.

Síðani fóru vit at leita eftir øllum møguligum, sum hevði við pengar at gera.

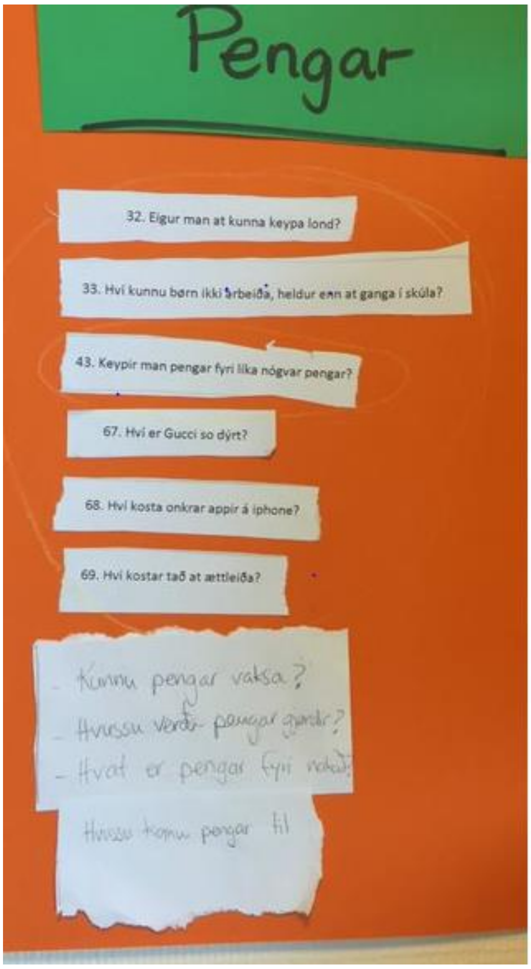

Her eru spurningarnir um pengar.

Tilfar

Vit leitaðu inni á Atlantbib, og funnu tvær bøkur. Onnur er ein donsk bók um pengar í norðurlondum. Hin er føroyska bókin um føroyskar pengaseðlar.

http://atlantbib.org/da/nordens-penge?page=1

http://atlantbib.org/da/node/426?page=1

Nysgjerrigeper

Í norska blaðnum Nysgjerrigeper.no 3/2017 funnu vit tvær greinar um pengar.

Onnur er um virðið á pengunum; s. 16-17 Pengenes verdi.

Hin er á s. 32 og eitur Cybergull.

Lærarar:

Guðrun Elttør og Thordis Dahl Hansen

gudrun.elttoer@skulin.fo

Luttakarar:

Anja, Vár, Jóna Líf, Eivør, Hallgerð, Sonja, Bjørk, Búi, Mangnsu Pauli, Rókur, Silas, Rúni, Hóri og Levi.

Vit loyva, at frágreiðingin verður løgd á gransking.fo, og at tilfar úr henni kann verða nýtt til marknaðarføring

INNIHALD

1. Hetta undrast vit á:

1. Nær byrjaðu fólk at brúka pengar?
2. Hvussu eru pengar broyttir gjøgnum tíðirnar?
3. Hvussu síggja pengar út í ymiskum londum?

2. Hví er tað so?

Hví byrjaðu tey at brúka pengar?

3. Legg eina ætlan

Vit hava leitað heima eftir gomlum og útlendskum pengum.

Øll høvdu pengar við í skúla og vit samanbóru teir.

Vit lærdu um ymisk gjaldoyru og hvat valuta merkir.

4. Savna upplýsingar

Vit leitaðu á bókasavninum, Atlantbib, Nysgjerrigeper, internetinum og heima.

5. Hetta eru vit komin fram til

Vit lærdu nógv, sum vit ikki vistu áðrenn.

6. Sig øðrum frá

Møgulig undirpunkt

Fylgiskjøl

1. HETTA UNDRAST VIT Á

4. Nær byrjaðu fólk at brúka pengar?
5. Hvussu eru pengar broyttir gjøgnum tíðirnar?
6. Hvussu síggja pengar út í ymiskum londum?

2. HVÍ ER TAÐ SO?

Tí menningin í heiminum hevur ført við sær broytingar við gjaldoyranum.

3. LEGG EINA ÆTLAN

Vit høvdu pengar við í skúla. Hesir vóru bæði gamlir føroyskir pengar og útlendskir pengar.

Vit sorteraðu pengarnar, og kannaðu hvat teir komu frá, hvussu nógv virði teir høvdu og nær teir vóru gjørdir.

4. SAVNA UPPLÝSINGAR

Tekstur og myndir

Tilfar

Vit leitaðu inni á Atlantbib, og funnu tvær bøkur. Onnur var ein donsk bók um pengar í norðurlondum. Hin var føroyska bókin um føroyskar pengaseðlar.

- http://atlantbib.org/da/nordens-penge?page=1
- http://atlantbib.org/da/node/426?page=1
- Nysgjerrigeper

Í norska blaðnum Nysgjerrigeper.no 3/2017 funnu vit tvær greinar.

Onnur er um virðið á pengunum; s. 16-17 Pengenes verdi.

Hin er á s. 32 og eitur Cybergull.

5. HETTA ERU VIT KOMIN FRAM TIL

At tað eru sera nógv sløg av pengur til í verðini og at pengarnir eru broyttir í gjøgnum tíðinar.

At allir pengar hava ikki sama virði.

At pengar í ymiskum londum eita ymiskt.

At tey brúktu silvurstengur sum pengar fyrr í tíðini.

At nógv lond brúka Evruna nú.

At nógvir pengar kunnu ikki brúkast longur.

Vit hava lært um gjaldoyra og valuta.

Vit hava gjørt eina tíðarlinju fyri pengar í verðini.

Ymisk gjaldoyru

6. SIG ØÐRUM FRÁ

Vit ætla okkum at siga restina av skúlanum frá hesi verkætlan.

FYLGISKJØL

1. Tíðarlinja

2. Norðurlond og onnur gjaldoyru

3. Pengaseðlar og myntir

4. Bitcoin og MobilePay

5. Plakat yvir Pengar í Evropa (mynd)

- Spurningar um pengar

(fylgiskjal 1) Tíðarlinja fyri pengar í heiminum

Býtishandil var vanligi mátin at keypa og selja á í gamlari tíð.

Oksar, korn, fjarðar, steinar og annað var brúkt sum pengar ymsa staðni í heiminum áðrenn 2500 f. Kr. og langt aftaná tað eisini.

2500 f. Kr. Irak (Mesopotamien) silvurstengur

Vóru verðsins fyrstu pengar.

1500 f.Kr. Kinesarar brúktu gággur, gágguskeljar, og kúvingar

sum pengar.

1300 f.Kr. Gjørdu ríkir Italienarar fyrsta Bankan í Evropa

900 e.kr. byrjaðu tey at gera pengaseðlar í kina.

640 f.kr. í vesturturkalandi (lydien) brúktu tey myntir til pangar

323 f.kr. korn var pangar í gamla egyptalandi

Føroyar, Danmark og Evropa

995 e. Kr. Fyrsti myntur í Danmark gjørdur

1713 e. Kr. Vóru fyrstu pengaseðlarnir gjørdir í Danmark. Teir vóru á tríggjar mark tað sama sum 48 skillingar.

1873-75 e. Kr. Gjørdu Danmark, Svøríki og Noreg avtalu um at hava felags gjaldoyra. Tá verða skillingar og ríkisdálar í Danmark skift út við danska krónu og oyru.

1914 e. Kr. Gjørdu danskarar fyrsta ein-krónuseðilin.

1924 e. Kr. Kom fyrsta gjaldskortið í heimunum. General Petroleum USA hevði gjaldskort til allar bensinstøðir og verkstøð í USA.

1950 e. Kr. Vóru Diners Club kreditkort tikin í brúk í USA.

1951 e. Kr. Danski tjóðbankin byrjar at prenta føroyskar pengaseðlar.

1967 e. Kr. Komu tær fyrstu elektronisku pengaautomatirnar í London. Hesar vóru brúktar til at taka pengar út við.

1975 e. Kr. Varð fyrsti danski 1000 krónuseðilin gjørdur.

1980 e. Kr. Vóru 10 krónuseðlarnir avtiknir, og myntirnir komu í staðin.

1983 e. Kr. Kom fysta elektroniska galdskipanin í Danmark.

1990 e. Kr. Kom 20 krónan í staðin fyri 20 krónuseðilin.

1998 e. Kr. Lat fyrsti netbankin upp.

1999 e. Kr. Bleiv nýggja evropeiska gjaldoyrað Evran tikið í brúk.

2002 e. Kr. Tóku hesi londini Evruna í brúk:

Belgia, Finland, Frakland, Grikkaland, Holland, Írland, Italia, Luksemburg, Portugal, Spania, Tyskland og Eysturríki.

2008 e. Kr. Vóru donsku 25 oyruni avtikin.

2009 e. Kr. Fann ein loyniligur persónur upp á Bitcoin.

2013 e. Kr. Kom MobilPay hjá Danske bank.

(Søndagsavisen 19. Maj 2016)

(Nationalbanken, Nets, Danske Bank, ECB)

(Atlantbib – Penge i Norden, Føroyskir pengaseðlar)

(fyligiskjal 2) **NORÐURLOND**

Flestu Norðurlondini hava gjaldoyra, sum kallast króna og oyru, hóast tey ikki hava sama virði.

Mynd strikað

Danskir pengar

Mynd strikað

Føroyskir pengar

DKK – Danska króna og oyru verða brúkt í Danmark, Føroyum og Grønlandi.

Mynd strikað

Svenskir pengar

SEK – Svenska króna og oyru í Svøríki

Mynd strikað

Norskir pengar

NOK – Norska króna og oyru í Noreg

Mynd strikað

Íslendskir pengar

ISK - Íslendska króna í Íslandi

Mynd strikað

Evropeiskir pengar

EURO – Finnland og Áland brúka Evruna síðani 2002. Áðrenn tað brúktu tey finsku krónuna.

(Atlantbib – Nordens penge)

ONNUR GJALDOYRU

Onnur lond enn tey í Norðurlondum hava ymsisk sløg av gjaldoyra eitt nú;

- Bretland hevur Pund og sent
- USA hevur Dollaran
- Sveis hevur Sveisarafrankar
- Russland hevur Rupel og Kopel

(fylgiskjal 3) PENGASEÐLAR, MYNTIR OG BANKAKONTO

Pengaseðlar og myntir verða tryktir í bankunum í sínum landi. Seðlarnir siga ofta eina søgu úr tí landinum, sum teir hoyra til.

Myntirnir vísa altíð viðrið, hvørjum landi teir hoyra til og árstalið nær teir eru gjørdir.

Seðlarnir hava altíð myndir úr landinum. Ofta er mynd av landsleiðarum ella onkrum søguligum ella mentannarligum.

Hóast nýggir pengar verða tryktir hvørt ár, so brúka tey flestu nógv mest bankakort.

Á bankakontoini eru tað bara tøl, ið verða flutt frá einum til annað. Hesir pengarnir eru talgild virði. Tað vil siga, at tølini sum eru í tínari bankakonto, hava eitt virði, og hetta virði kann flytast frá tær til ein annan.

Trygd á pengaseðlum

Pengaseðlarnir hava altíð vatnmerki og ein metaltráð, ið skal tryggja, at seðilin er ektaður og ikki kann avritast.

(fylgiskjal 4) **BITCOIN**

Mynd strikað

BITCOIN

Bitcoin, ið var uppfunnið 2009 er eitt talgilt virði, ið kann brúkast í staðin fyri pengar. Bitcoin verður einamest brúkt á internetinum.

Loyniligi persónurin, ið uppfann Bitcoin kallar seg Satoshi Makamato.

Ein Bitcoin er ein long røð av tølum, sum kemur frá einum støddfrøðiligum formli.

(Nysgjerrigeper 3/2017)

MOBILEPAY

Mynd strikað

MobilePay er ein máti at gjalda umvegis snildtelefon. Tað vil siga, at snildtelefonin virkar sum gjaldskort. Fyri at hava MobilePay er neyðugt at knýta eina bankakonto til appina, ið er løgd inn á telefonina. Við hesum er tað lætt og sera ómakaleyst at gjalda á flest øllum støðum í Føroyum og aðrastaðni.

FAKTA

Gjaldoyra merkir; Peningseind hjá landi. Tað slagið av pengum sum eitt land brúkar.

Valuta merkir;

Gjaldoyra í einum landi.

Fremmant gjaldoyra. Pengar í einum øðrum landi.

(Sprotin)

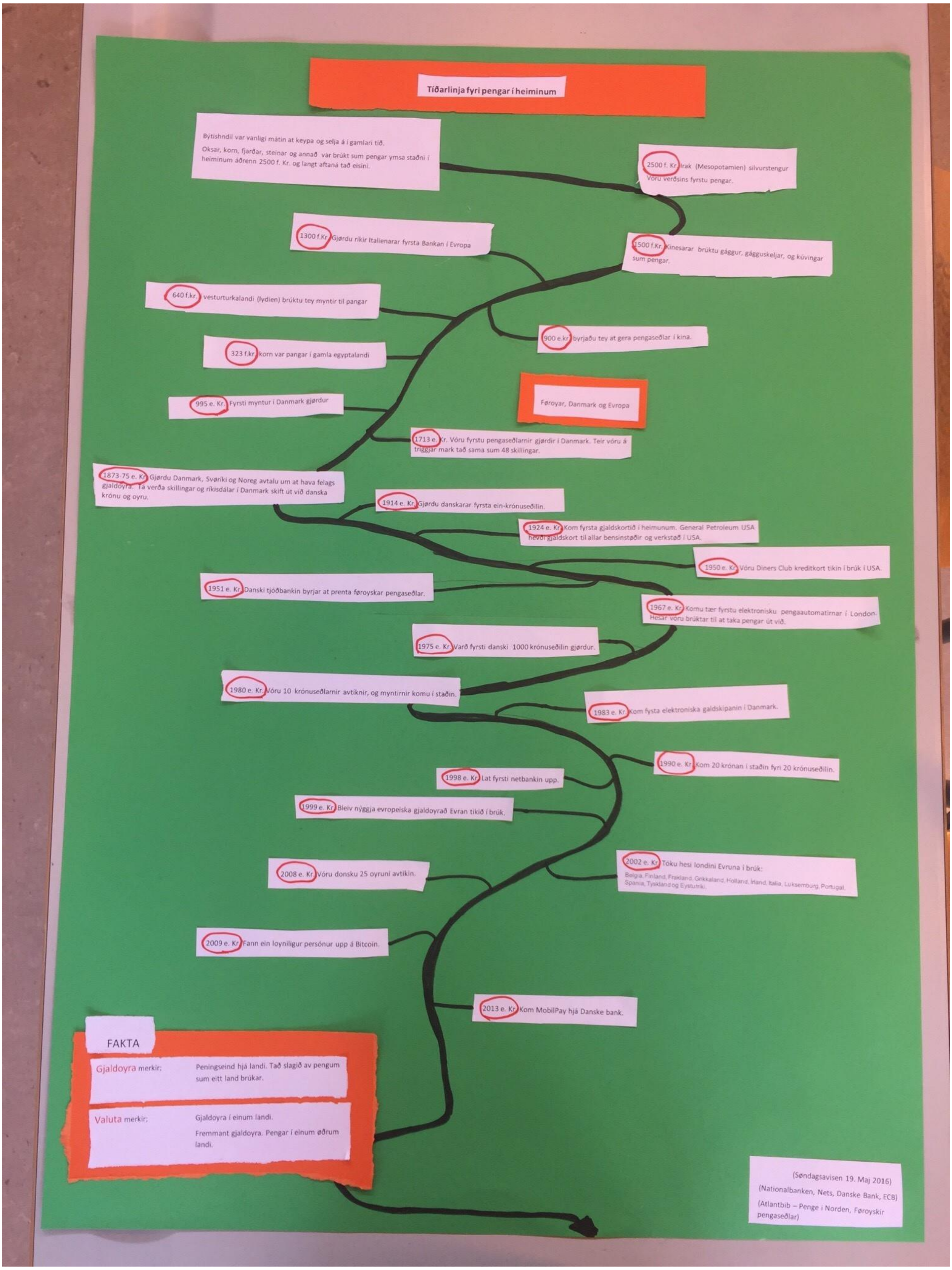
Tíðarlinja fyri pengar í heiminum
Býtishndil var vanligi mátin at keypa og selja á í gamlari tíð.
Oksar, korn, fjarðar, steinar og annað var brúkt sum pengar ymsa staðni í heiminum áðrenn 2500 f. Kr. og langt aftaná tað eisini.
2500 f. Kr. Irak (Mesopotamien) silvurstengur Vóru verðsins fyrstu pengar.
1300 f.Kr. Gjørdu ríkir Italienarar fyrsta Bankan í Evropa
1500 f.Kr. Kinesarar brúktu gággur, gágguskeljar, og kúvingar sum pengar.
640 f.kr. vesturturkalandi (lydien) brúktu tey myntir til pangar
900 e.kr. byrjaðu tey at gera pengaseðlar í kina.
323 f.kr. korn var pangar í gamla egyptalandi
Føroyar, Danmark og Evropa
995 e. Kr. Fyrsti myntur í Danmark gjørdur
1713 e. Kr. Vóru fyrstu pengaseðlarnir gjørdir í Danmark. Teir vóru á triggjar mark tað sama sum 48 skillingar.
1873-75 e. Kr. Gjørdu Danmark, Svøríki og Noreg avtalu um at hava felags gjaldoyra. Tá verða skillingar og ríkisdálar í Danmark skift út við danska krónu og oyru.
1914 e. Kr. Gjørdu danskarar fyrsta ein-krónuseðilin.
1924 e. Kr. Kom fyrsta gjaldskortið í heimunum. General Petroleum USA hevði gjaldskort til allar bensinstøðir og verkstøð í USA.
1950 e. Kr. Vóru Diners Club kreditkort tikin í brúk í USA.
1951 e. Kr. Danski tjóðbankin byrjar at prenta føroyskar pengaseðlar.
1967 e. Kr. Komu tær fyrstu elektronisku pengaautomatirnar í London. Hesar vóru brúktar til at taka pengar út við.
1975 e. Kr. Varð fyrsti danski 1000 krónuseðilin gjørdur.
1980 e. Kr. Vóru 10 krónuseðlarnir avtiknir, og myntirnir komu í staðin.
1983 e. Kr. Kom fysta elektroniska galdskipanin í Danmark.
1990 e. Kr. Kom 20 krónan í staðin fyri 20 krónuseðilin.
1998 e. Kr. Lat fyrsti netbankin upp.
1999 e. Kr. Bleiv nýggja evropeiska gjaldoyrað Evran tikið í brúk.
2002 e. Kr. Tóku hesi londini Evruna í brúk:
Belgia, Finland, Frakland, Grikkaland, Holland, Írland, Italia, Luksemburg, Portugal, Spania, Týskland og Eysturríki.
2008 e. Kr. Vóru donsku 25 oyruni avtikin.
2009 e. Kr. Fann ein loyniligur persónur upp á Bitcoin.
2013 e. Kr. Kom MobilPay hjá Danske bank.
FAKTA
Gjaldoyra merkir; Peningseind hjá landi. Tað slagið av pengum sum eitt land brúkar.
Valuta merkir; Gjaldoyra í einum landi.
Fremmant gjaldoyra. Pengar í einum øðrum landi.
(Søndagsavisen 19. Maj 2016)
(Nationalbanken, Nets, Danske Bank, ECB)
(Atlantbib – Penge i Norden, Føroyskir pengaseðlar)

Pengar í Evropa
Hvussu eita pengar?